

DAVID HUME'DA MUCİZE'NİN İMKÂNI PROBLEMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mesut İRDE*

Özet

Teistik düşünce sisteminde genel anlamda Tanrı'nın doğanın işleyişine müdahalede bulunması olarak ele alınan mucize, günümüzde din ve felsefenin önemli tartışma konularından birisi olmuştur. Gerek felsefe gerekse din alanı içerisinde ele alınan mucize kavramı, çeşitli dil ve dinler içerisinde farklı sözcük ve kelimelerden türemesine karşın, hemfikir olarak; beklenmedik bir şekilde gerçekleşen, aklın ölçülerini aşan, doğaüstü bir güç tarafından meydana getirilen olay ve durum olarak bilinmektedir. Bu konuda mucizeleri doğa yasalarının bir ihlali olarak gören David Hume'da mucizeleri; gerek bir ihlal, tecrübeden yoksunluk, deneyimlenmemiş, tanıklığın yetersizliği, insanın doğası gereği olağanüstü şeylere inanma eğilimi, kulaktan kulağa anlaşılardan yayılışı; gerekse buna inananların cahilliği, barbarlığı ve akliselim olmayışı konularında eleştirmektedir. Bu yazıda konu gereği mucize kavramına yönelik temel bazı tanımlamaların yanısıra, Hume'un *İnsanı Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma* adlı eserinden hareket edilerek onun mucizeler ve mucizelere yönelik eleştirileri ele alınmış, daha sonra ise Hume'un mucizelere yönelik eleştirileri üzerine genel bir değerlendirmede bulunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hume, Mucize, Doğaüstü, İhlal, Müdahale.

A STUDY ON THE PROBLEM OF THE POSSIBILITY OF A MIRACLE IN DAVID HUME

Abstract

A miracle, generally considered God's intervention in the functioning of nature in the theistic thought system, has become one of the crucial topics of discussion in religion and philosophy today. Although the concept of a miracle, discussed in the field of philosophy and religion, is derived from different words and words in various languages and religions, It is known as an event and situation that occurs unexpectedly, exceeds the dimensions of the mind, and is brought about by a supernatural power. In this regard, David Hume, who sees miracles as a violation of the laws of nature, criticizes miracles in issues of a transgression, lack of experience, unexperienced, lack of testimony, human nature's inclination to believe in extraordinary things, their spread without being understood by word of mouth, the ignorance, barbarism and lack of common sense of those who believe in them. In this study, in addition to some basic definitions of the concept of a miracle, criticisms of miracles and miracles based on *An Enquiry Concerning Human Understanding*, the book by Hume, were discussed, followed by a general evaluation of Hume's critique of miracles.

Keywords: Hume, Miracle, Supernatural, Violation, Intervention.

1. GİRİŞ

Hristiyanlık, Yahudilik ve İslamiyet gibi semavi dinlerin önemli meselelerinden birisini oluşturan mucize; Tanrı tarafından tanzim edilmiş olan, dinsel argümanların doğruluğunun test edildiği bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; Hristiyan dininde Hz. İsa'nın bakire Meryem'den doğması, suyu şaraba dönüştürmesi, su üzerinde yürümesi, öldükten sonra dirilmesi vb. ifadeleri ile bu dinin argümanları doğrulanmaya çalışılmıştır. Peki, mucize denilince ne anlamaktayız? Neleri mucize olarak kabul ediyoruz veya etmiyoruz? Gibi soruların cevabı mucizeden kastımızı ortaya çıkartacaktır. Öncelikle belirtmek

* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, mesut.irde@ogr.sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1951-5966

gerekir ki Tanrı'nın tarihe müdahalede bulunması vahiy diye görülürken, doğaya müdahalesi mucize olarak görülmektedir. Bu açıdan Mucize; değişmez olarak kabul edilen, nedensellik bağı içeren ve neden-sonuç ilişkisine dayanan, doğa yasalarına yönelik bir müdahale olarak tanımlanmasından dolayı, filozofların üzerinde tartışmalar yürüttüğü konuların başında gelmiştir.

David Hume, *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma* adlı eserinin onuncu bölümünü tamamen mucizelere ayırmıştır. Hume, bu bölümde; Mucizelerin ortaya çıktığına inanmak akla uygun mudur? Mucizeler daha önce deneyimlenmiş midir? Mucizelerin tanıklığına güvenilebilir mi? gibi soruların tahlilini yapmaktadır. Onun için mucize, “doğa yasalarının ihlal edilmesidir”. O, mucizeleri ele alırken bir ihlalden söz eder. Ona göre bu ihlal tabiatın akışı içinde belirlenmiş olan doğanın işleyişine aykırı düşen bir olaydır. Dolayısıyla onun ortaya koyduğu mucize, doğa yasalarının karşısında yer almaktadır. Hume mucizeleri sadece doğa yasalarının ihlal edilmesi olarak görmez. O mucizeyi; gelişmemiş, uygar konumda bulunmayan, barbar, gerekli eğitime sahip olmayan, hurafelerin uydurmuş olduğu bir durum olarak görmektedir. Hume için mucizeleri kabul eden ve inanan kişiler de bu sınıfta yer almaktadır. Zira ona göre akliselim bir kişi mucizelerin imkânına yeterli sebebi olmadan inanmayacaktır. Hume, mucizeleri tamamen reddetmemektedir. Onun için mucizeler, eğer kanıtı ile beraber gösteriliyorsa, o zaman bu olay mucize sayılmaktadır demektir. Ona göre, bilge biri inancını delile göre ayarlamaktadır. Peki, Hume için neler mucize konusu olmaktadır veya olmamaktadır? O bunu *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma* adlı esrinin onuncu bölümünde örnekle açıklamaktadır. Ona göre, görünüşte sağlıklı olan birinin aniden ölmesi mucize sayılmamaktadır. Çünkü bu tarz olaylar azda olsa yaşandığı için deneyimlenmiştir. Ancak ölü birinin dirilmesi ise mucize sayılmaktadır. Çünkü bu tarz olaylar hiçbir çağ ve kavimde gözlemlenmemiştir.

2. MUCİZE KAVRAMININ GENEL BİR ANALİZİ

Doğanın olağan düzenine aykırı şekilde ortaya çıkan mucizeler günümüz din ve felsefenin üzerinde tartıştığı konuların başında gelmektedir. Bir taraftan semavi dinlerin kutsal metinlerinde birçok mucizevi olayların yer alması, aynı zamanda doğa yasalarının mahiyetinin nasıl anlaşılacağı problemi mucize kavramını tartışmanın merkezi haline getirmiştir. Mucize kavramsal açıdan çeşitli din ve dillerde teolojik açıdan bakıldığında tek bir anlama gelecek şekilde kullanılmamıştır. “Mucize kelimesi dilimize Arapçadan girmiş ve a-c-z sözcüklerinden türemiş; insanı hayret düşüren, aciz bırakan, anlamlarına gelmektedir. Latince ise ‘mirari’ sözcüğünden türetilmiş olup; hayret, şaşkınlık ve merak anlamlarında kullanılmaktadır” (Çevik, 2006:198). Latince ise, ‘miraculum’ kelimesinden türemiştir. Kelime, ‘tanrısal bir güç tarafından meydana getirilmiş harikulade bir olay’ anlamına gelmektedir (Kılıç, 2014: 243).

“Eski Ahitte ‘pele’ ve ‘nifla (ot)’ sözcükleriyle, “Tanrı’ya yüklenen, eşi ve benzeri olmayan şeyler ve işler” anlamına gelmektedir. Yahudi inancında, “Tanrı’nın insanlar üzerindeki gücünü, yetkesini ve iradesini ortaya koymak için tarihe müdahalede bulunması” olarak tanımlanmaktadır. Yeni Ahit’te ‘terata’, ‘dunamis’ ve ‘semeia’ kelimeleri harikulade hal (terata), mucizenin ortaya çıkmasını sağlayan doğaüstü güç (dunamis) ve mucizenin nihai gayesi olan delil (semeion) olarak ifade edilmektedir. İslam kaynaklarında, “Peygamber olduğunu ileri süren kimsenin elinde doğruluğunu kanıtlamak için; Allah tarafından yaratılan, eşi benzeri olmayan durum” olarak ifade edilmiştir” (Çevik, 2020: 3).

Çevik ve Kılıç'ın mucizeye yönelik vermiş olduğu tanımlamalardan anlaşılacağı üzere mucize kavramı farklı köklerden gelmiş olmasına rağmen genel anlamda İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi dinlerde ortak kullanıma gelecek şekilde ele alındığını görmek mümkündür. Ayrıca bu dinlerin kutsal metinlerinde aynı olaylar zaman zaman mucize örnekleri olarak anlatılmaktadır.

Mucize sözcüğü kavramsal olarak benzer anlamlar taşımasına karşın günümüzde mucize kavramına attığımız özellikler mucizenin farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılmasına sebep olmuştur. Bu farklılık daha çok kendini bizim mucize kavramına yüklediğimiz anlamlar noktasında ortaya çıkmaktadır. Genel anlamda mucize konusunda değişmeyen ve ilk akla gelen şey; olağanüstülük, şaşırtıcı, akıldışı, bir hayret uyandıran ve eşi benzeri bir başkasında olmayandır. Örneğin; bir otobüs kazasında ağır bir şekilde can veren otuz kişiden birinin kazayı, hiçbir şekilde yara almadan atlması ya da ani sel, su baskını sonucu kaybolan bir kişinin haftalar sonra canlı bir şekilde bulunması toplumumuzca şans eseri ya da mucizevi bir şekilde kurtuldu olarak ifade edilir. İkinci bir örnek ise teolojik bir perspektiften sunulabilir. Örneğin; Hz. Musa'nın denizi ikiye ayırması, asasının yılanı dönüşmesi, Hz. Süleyman ile Hz. Davud'un hayvanların dilini çözüp onlardan ordular oluşturması, Hz. İsa'nın tedavi uygulayarak hastaları geçici şekilde ölümden kurtarması, ölüleri yeniden diriltmesi, felçli olanları dokunarak iyileştirmesi, gökten yiyecek dolu bir sofrayı indirmesi vb. durumlar da mucize olarak kabul edilmektedir. Bu ilk iki örneği değerlendirmek gerekirse; ilk verilen örnek, doğanın düzeni benzer şekilde ifade edilirken yani benzer şekildeki durumların yaşanabileceğini ifade ederken, ikinci verdiğimiz örnek, doğanın düzenini aşan ve gerekçeleri belli bir dinde ifade edilen tanrısal bir örnektir. Dolayısıyla ilk verdiğimiz örnek mucize olarak sayılmazken ikinci verilen örnek mucizevi olarak görülmektedir.

R. Swinburne'e göre mucize, "Tanrı tarafından gerçekleştirilmiş, dini önemi haiz, olağanüstü bir durum" dur (Swinburne, 2010: 6). Burada karşımıza mucize ile ilgili üç özellik çıkmaktadır. Bunlardan ilki Tanrı tarafından gerçekleştirilmiş olması, ikincisi dini öneme haiz olması ve üçüncüsü ise olağanüstü bir olay olmasıdır. Swinburne'un bu tanımının anlaşılabilmesi için mucize tanımında verdiği bu üç özelliğin açıklanması gerekmektedir. Bir olayın Tanrı tarafından gerçekleştirilmesi neyi ifade etmektedir? Burada Tanrı tarafından gerçekleştirilmiş olması ifadesindeki Tanrı ile semavi dinlerin ele aldığı Tanrı kastedilmektedir. İkinci özellik olan dini öneme haiz ifadesi ile bir olayın mucize sayılması için, kutsal olarak kabul edilen ilahi bir amaca katkıda bulunmasıdır. Üçüncü özellik ise mucizenin olağanüstü bir olay olmasıdır. Burada ise karşımıza olağan ve olağanüstü kavramları çıkmaktadır. Bu kavramları da Aristoteles'in cins ve tür ayrımından hareketle açıklamak mümkündür. Aristoteles'e göre, her cinsin farklı bir türü vardır ve bu türe ait bireyler de o cinsin özelliğini taşımaktadırlar. Bir nesnenin doğal olarak nasıl davranacağını onun doğası belirlemektedir. Bir bitkinin beslenmesi, büyümesi ve sonunda çürümesi onun doğasından gelen olağan davranıştır. Buna karşılık bazı nesnelere ise kendi doğaları gereği başka varlıkların doğal olarak yapamayacak türden olan eylemleri onlara yaptırabilirler. Örneğin, bir bitki doğası gereği bir yerden başka bir yere doğru kendisi hareket edemez lakin bir insanın onu hareket ettirmesi ve taşınması mümkündür. Dolayısıyla insanın doğası bu tarz eylemlerde bulunmasını onun için doğal ve olağan bulmaktadır. Öyleyse doğada olağan bir şekilde meydana gelen olaylar ya ilgili olan nesnenin doğal davranışları ile ya da diğer varlıkların başka türden nesnelere yaptırmaya güç yetirebildikleri davranışlardan meydana gelmektedir.

Mucize kavramı bazı aydınlanmacı düşünürlerin felsefesi içerisinde de ele alınmıştır. Örneğin Spinoza mucizeleri “tabiatın tanımlanmış işlerine referansla doğal nedenler tarafından açıklanamayan durum” olarak tanımlamıştır (Spinoza, 2016: 119). Spinoza bir olayın mucize sayılmasını, insanların karşı karşıya kaldıkları bir olayı doğal nedenlere bağlayamaması olarak görmektedir. Hume ise mucizeyi, “doğa yasalarının bir nevi ihlali” şeklinde tanımlamıştır (Hume, 1976: 135). Dolayısıyla onun için mucizeler bilim ve doğa yasaları ile çelişki barındırmaktadır.

3. DAVID HUME’UN MUCİZE ELEŞTİRİSİ

İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma adlı eserinin onuncu bölümünü tamamen mucizeler üzerine ayıran Hume işe öncelikle mucizelerin tanımlanmasıyla başlamaktadır. “Bir mucize doğa kanunlarının çiğnenmesidir. Bu kanunlar sağlam ve değişmez bir tecrübe ortaya koyduğuna göre, mucizeye karşı, olgunun kendi yapısından çıkan bir ispat, tecrübeye dayanarak yapılabilecek, düşünülebilir en tam kanıtlamadır” (Hume, 1976: 93).

Hume mucizelere yönelik eleştirilerine öncelikle doğa kanunlarının çiğnenmesi ile başlamaktadır. Onun mucizeleri eleştirmesinin ilk sebebi, mucizelerin doğa yasalarını ihlal etmesidir. Aynı zamanda ampirist bir geleneğe sahip olan Hume, doğa kanunlarını temel ölçüt olarak ele almaktadır. Onun eleştirilerine dayanak oluşturan bir diğer durumda tecrübedir. Dolayısıyla Hume’un mucizeleri, doğa kanunlarının ihlali ve tecrübe ile deneyimlenip deneyimlenmediğine bakarak eleştirdiği görülmektedir. Doğa kanunlarının ihlal edilmesi üzerinde duran Hume’a göre, “Bütün insanların ölmesi gerektiği; kurşunun havada, kendi başına asılı kalamayacağı; ateşin odunu yakıp tüketeceği ve su ile söndürüleceği neden ihtimal olmaktan öte şeylerdir?” (Hume, 1976: 93).

Mucizeler yönelik karşıt bir örnek veren Hume, bütün bunların yalnızca doğa kanunlarına uygun olduğunu belirtmektedir. Bu olayların önüne geçmek için de doğa kanunlarının çiğnenmesi gerektiğini söylemektedir. Bu çiğnenmeyi o mucize olarak görmektedir.

Ona göre, “Hiçbir şey, eğer bir kere doğanın alışlagelmiş akışında olup bitmişse, mucize sayılamaz” (Hume, 1976: 93). Hume’un burada doğanın nedensellik kanununu vurguladığı görülmektedir. Nitekim doğadaki olaylar nedensellik bağı ilişkisi içinde olup bitmektedir. Doğada bir nedensellik mevcuttur. Onun bu anlayışını örneklendirecek olursak, sağlıklı görülen birinin ansızın ölmesi mucize sayılmaz. Çünkü bu olay sıkça gözlemlenmiş bir durumdur. Ancak ölen birinin canlanması ise mucize sayılmaktadır. İkinci verilen örneğin mucize sayılmasının sebebi ise, bu olayın hiçbir çağda ve kavimde gözlemlenmemiş olmasıdır. Dolayısıyla Hume’un mucize hakkında getirdiği eleştirilerinden biri de mucizelerin hiçbir çağda ve kavimde gözlemlenmediğidir. O, her mucizeyi sayılabilecek bir olaya karşın, karşı bir örneğin tecrübe edinilerek yaşanmış olması gerektiğini savunmaktadır. Eğer yaşanmışlık, tecrübe yoksa orada mucizeden söz edilememektedir.

‘Hiçbir tanıklık bir mucizeyi inanılır kılmaya yeterli değildir. Eğer ki tanıklığın kendisinin yanlış olması, inandırmaya çalıştığı olgudan daha mucizevi olursa; bu durumda bile kanıtlamaların bir karşılıklı yok olması vardır ve üstün olanı bize sadece zayıf olanı çıkardıktan sonra geride kalan gücün derecesine uygun bir güven verir’ (Hume: 1976: 94).

Mucizelere inanmanın tanıklığından söz eden Hume'a göre, mucizelere inanma konusunda şahitlik veyahut tanıklık yetmemektedir. O mucizelere inanma konusunda tanıklığın kendisini yanıltabileceğini düşünmektedir.

'Herhangi biri bana bir ölünün diriltildiğine şahit olduğunu söylese, hemen bu adamın yanılıyor ya da yanılmış olabileceğini mi, yoksa anlattığı durumun gerçekten olmuş olabileceğini mi, yoksa anlattığı durumun gerçekten olmuş olabileceğine mi daha muhtemel olduğunu kendi kendime düşünürüm. Bu iki mucizeyi karşılıklı tartarım ve bulacağım üstünlüğe göre kararımı veririm'' (Hume, 1976: 94).

Hume'un gerek mucize gerekse başka durumlara karşı üstün körü cevap vermediği aşikârdır. Ona göre yargıda bulunmak demek, verilecek olan hükmün önce akıl süzgecinde geçirilmesi ve tartılması demektir. Peki, onun burada sözünü ettiği akıl süzgecinden geçirilmesi nedir? Neye göre karar vermektedir? İlk olarak bu kişinin; sağduyulu, eğitilmiş ve bilgisi konusunda şüphe uyandırmayan; doğru sözlü, söylemiş olduğu yalanın ortaya çıkması durumunda kaybedecek birçok şeyinin olması, ikinci olarak da tecrübesini edinmemiş olduğumuz nesnelere, tecrübesini edinmiş olduğumuz nesnelere benzemesidir. Hume için eğer kanıtlamalar karşıtlığı bulunuyorsa, her zaman çok sayıda geçmiş gözleme dayanan kanıtlamaları tercih etmeliyiz. Dolayısıyla onun için bir olay ne kadar çok deneyime dayanıyorsa mucize, dayanmıyorsa o olayı mucize olarak kabul edemeyeceğimiz bir gerçektir.

'Bütün çağlarda ya karşıt delillerle açığa vurulan ya da saçmalıklarıyla kendi kendilerini açığa çıkaran birçok sahte mucize, kehanet ve doğaüstü olay, insan türünün olağanüstüne ve harikaya karşı güçlü yatkınlığını yeterince ispat eder'' (Hume, 1976: 95).

Mucizelere yönelik bütün çağlarda anlatılmış hikâyelerin olduğunu söyleyen Hume, insanın doğası gereği olağanüstü ve harika sayılabilecek olaylara karşı inanma yatkınlığının olduğunu söyler. Bu durumlara karşı o, insanların kuşku duyması ve inanmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durumda onun için mucizeler insan cinsinin harika ve doğaüstü güç yatkınlığını ispat etmektedir.

Mucizelerin aynı zamanda halk arasında kulaktan kulağa hızlı bir şekilde yayıldığını söyleyen Hume'a göre, halk olarak ilk duyduğumuz şeyleri akıl süzgecinden geçirmeden yaymaya eğilimliyiz. O, bunu şu örnekle açıklamaktadır: "Birbirinin dengi iki genç birbirlerini iki kere görmeye görsünler, mahalleli onları hemen baş göz ediverir" (Hume: 1976: 95). Hume'un mucizelere inanmanın halleri hakkında verdiği örneğe bakılırsa, kırsal kesimde yaşayan insanların inanma eğilimlerinin fazla olduğunun ve bu bölgelerde yaşayan insanların kulaktan kulağa dolma bilgileri çabucak yayma eğilimlerinin olduğu sonucu çıkmaktadır. Üstelik bu kesimlerde yaşayan kişiler kulaktan kulağa duyma haberleri vermeden aynı zamanda zevk almaktadırlar. Hume'un burada varmaya çalıştığı sonuç açıktır. Akli başında olan hiçbir insanın; gördüğü, duyduğu, işittiği ve deneyimlediği vs. daha büyük delillerle doğrulanmadıkça bu haberlere kulak asmayacağıdır. Hume'un verdiği bu örnek ile mucizelere inanma konusunda fark görülmemektedir. Dolayısıyla onun mucizeler konusunda "kulaktan kulağa dolma bilgileri" diyerek mucizeyi eleştirmiş olduğu bir başka yargıdır. Ona göre kulaktan kulağa yayılan, dolma bilgileri mucize olarak görülmemektedir.

'Bütün doğaüstü ve mucizevi hikâyelerin genellikle cahil ve barbar uluslarda görülmesi, bunlara karşı güçlü bir ön düşünce oluşturmaktadır ya da herhangi bir uygar halk bunları kabul etmiş ise, bu halkın bu

hikâyeleri, öteden beri edilegelmiş kanıların her zaman yanı sıra gelen o çiğnenemez yaptırım ve yetke ile ileten cahil ve barbar atalarından edinmiş oldukları görülür’’(Hume, 1976: 96).

Hume’a göre mucizeler söz konusu daha çok cahil, eğitimsiz ve gelişmemiş, barbar kesimlerde görülmektedir. Onunun gözünde; savaşlar, ihtilaller, salgın hastalıklar, açlık ve ölüm gibi olaylar doğal nedenlerin etkisi altında değerlendirilmektedir.

Aklı başında ve bilincinde olan insanların mucizelere inanmayacağını söyleyen Hume’a göre, ‘‘aklıselim bir okuyucu bu hayret verici tarihçileri okuduktan sonra, bu tarihçilerin anlattığı hikâyelerin günümüzde hiç olmadığını ve acayip bulmasına karşın insanların her çağda yalan söylemesini acayip bulmamaktadır’’ (Hume, 1976: 96). O burada akla vurgu yaparak akıllı bir insanın, yani kendini bilen bir insanın mucizelere inanmayacağını ve bunun farkına varacağını söylemektedir.

‘‘...Şimdilerde unutulmuş olduğu halde bir zamanlar ünü o kadar bilinen şu sahte peygamber Aleksandros’un, sahtekârlığının ilk düzenini, Lukianos’un anlattığına göre, halkın son derece cahil, aptal ve en kaba aldatmacaları yutmaya hazır olduğu Paphlagonia’da kurması çok akıllıca bir politika idi’’ (Hume, 1976: 97).

Hume’un anlattığı bu olayda Lukianos’un *Aleksandros ya da Düzmece Yalvaç* adlı eserinde geçen ve Hume’un eleştirdiği yargıya bakmak yerinde olacaktır.

‘‘...Aleksandros hakkında düzmece yalvaç, Tanrı Aleksandros’un dirileceğini haber verince, halk büyük bir sevince kapılmış, olayın gerçekleşmesini büyük bir sevinçle ve heyecanla beklemişti. Bu kez Tanrı küçük bir yılan ya da kertenkele yavrusu olarak dünyaya gelmiş ve adına yarasır bir şekilde garip bir yaratık olmuştu. Olayın gerçek olduğundan şüphe yoktu. Her şey göz önünde olmuştu. Ateş ile duman gibi, birini ötekinin doğurduğundan şüphe yoktu. İlk olarak bir yılan ya da kertenkele yavrusu doğmuş, daha sonra birkaç gün içinde büyük bir yılanı dönüşmüştü. Orada onları gören mi vardı? O zaman bu Tanrı’nın işiydi...’’ (Lukianos, 1997: 17-18).

Aleksandros’un sahtekârlığını anlatan Lukianos’un *Aleksandros ya da Düzmece Yalvaç* adlı eserinden alınan bu metinden hareketle Aleksandros’un bu işte yetkin olduğu, küçük bir kentte anlattığı hikâyeler ile ününü tüm bölgeye yayılmıştır. Konu gereği Hume’a göre, uzakta bulunan ve konunun üzerinde durmaya degecek kadar zayıf olan kişilerin bundan daha güvenilir bilgiler edinme olanağı yoktur. Hume’a göre hikâyeler ona kaynaklık eden yüzlerce benzer durumla biri iki yaparak insanlara ulaşır. Budala ve düzmece kişilerin (Hume burada Aleksandros’un anlattığı hikâyeden hareketle onu eleştirmektedir) böylesine aldatıcı olayları yaymada çok gayretli olduğunu ancak bilge ve okumuş kimselerin ise, genelde bu aldatıcı şeylerin yanlışlarını açıkça ortaya çıkarmada herhangi bir olguya ihtiyaç duymadan bu saçmalıklara sadece gülmekle yetineceğini söyler. Dolayısıyla Hume için, okumuş ve bilge kişiler anlatılmış olan mucizevi olayları, üstelik belirli olguları öğrenmeden bile saçma bulacaktır.

Mucizelere inanma konusunda örneklerini sürdüren Hume bunu tarihte yaşamış ve herkesçe bilindik kabul edilen İngiltere Kraliçesi Elizabeth örneği üzerinden açıklar.

“...Fakat tutalım ki İngiltere tarihini yazan bütün tarihçiler kraliçe Elizabeth’in 1600 yılı ocak ayının ilk günü öldüğü üzerinde ve ölümünden hem önce hem de sonra, onun düzeyindeki kişiler için alışılmış olduğu gibi, hekimleri ve saraydaki kişiler tarafından görüldüğü, halifenin kabul edilip parlamento tarafından ilan edildiği ve bir ay gömülü kaldıktan sonra yeniden ortaya çıktığı, tahta yeniden oturduğu ve İngiltere’yi üç yıl daha yönetmiş olduğu fikrinde anlaşmış olsunlar...” (Hume, 1976: 106-107).

Hume’a göre farklı ülkelerde gerçekleşen mucize örneklerine bakıldığında insanların mucizelere inanma konusunda ileri sürmüş oldukları hikâyeler onların ne kadar düzenbaz ve budala olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. İngiltere kralı Elizabeth’ten örnek veren Hume’a, bunca garip yan durumun bir arada bulunması şaşırtıcı ancak bu kadar mucizevi türden bir olaya inanmaya karşı en ufak eğiliminin bile olamayacağı, bu olayın sadece sözde olarak gerçekleşen bir ölüm olduğunu, dolayısıyla gerçek olmadığı ve olmasının mümkün olmadığını ileri sürer. O bu kadar bilgili ve sağlam bir yargı gücüne sahip Elizabeth’in bu kadar zavallı ve aldatmacadan ibaret olan ve elde edeceği yararına yönelik yapılan itirazlarında boş olduğunu söyler.

Katı bir mucize eleştirisine sahip olan Hume, insanlığın düzenbazlığı ve budalalığının yaygın olduğunu ve doğa kanunlarının bu kadar göze batıcı bir şekilde çiğnenmesinin akıldışı olduğunu söylemektedir. Ona göre tarih boyunca bu ve buna benzer hikâyeler çokça anlatılmıştır. Hume için verilen bu örnek bile elimizdeki bir aldatmaca olduğunun ispatı olabilir. Dolayısıyla Hume için Elizabeth örneği bile bize mucizelerin birer aldatmaca olduğunu ortaya koymaktadır.

Mucizelere inanmanın tanıklıklarından bahseden Hume mucizeler konusunda mucizelerin tanıklığı konusunda inandırıcılığını yok ettiğini söylemektedir.

“...Harikaların inandırıcılığını azaltan bir dördüncü sebep olarak şunu diyebilirim: Hiçbir harikada, hatta açıkça ortaya çıkarılmış olanlarda bile, bir tanıklık yoktur ki, sınırsız sayıda tanık tarafından aksi söylenmesin; öyle ki mucize, tanıklığın inanırlılığını yok etmekle kalmaz aynı zamanda tanıklık da kendi kendini yok eder” (Hume, 1976: 98-99).

Hume, din konularında farklı olan her şeyin aynı zamanda karşıt olduğunu söyler. Hume’a göre bütün dinlerde mucizeler görülmektedir. Bu dinlerdeki mucizelerin amacı eğer kaynak göstermekse bu aynı zamanda o sistemi de yıkmaya yöneliktir. Eğer sistem yıkılırsa o sistemin dayanmış olduğu mucizelerin de geçerliliği yıkılacaktır.

Hume’a göre “Hangi çeşitten olmuş olursa olsun bir mucizeye yapılan tanıklıkların hiçbiri hiçbir zaman bir ihtimal bile olmamıştır” (Hume, 1976: 105). O burada mucizenin içeriğine bakılmaksızın buna karşı yapılan tanıklıkların da ihtimal dâhilinde olmadığını söyler. Ona göre eğer bu tanıklık ispat kabul edilirse ki bu ispat olduğu kabul edilse bile bu ispatın başka bir ispat tarafından çelişki yaratacağını ve böylelikle karşıt türden bir ispat olacağı açıktır. O, mucizelere yönelik tanıklık konusunda inandırıcılık veren şeyin tecrübe olduğundan bahseder. Onun için tecrübe aynı zamanda bize doğa kanunları hakkında da bilgi vermektedir. Ona göre, “hiçbir insan tanıklığı mucize konusunda onu ispat edecek ve onu din sisteminin temeli yapacak kadar güce sahip değildir”(Hume, 1976: 105). Dolayısıyla Hume mucizeler konusunda insan tanıklığını da reddettiği görülmektedir.

Dini mucizeler üzerinden anlamamamız gerektiğini savunan Hume'a göre, "mucize, herhangi bir din sisteminin temeli haline getirilecek şekilde ispat edilemez. Mucizenin atfedildiği varlık bu durumda Tanrı'da olsa, mucize bundan dolayı bir nebze daha muhtemel olamaz" (Hume, 1976: 107).

Hume için mucizeler, Tanrı'ya konu olmuş olsalar dahi kabul edilemeyeceği aşikârdır. Çünkü ona göre, böylesine bir varlığın yani Tanrı'nın niteliklerini ve eylemlerini, onun doğanın alışlagelmiş bir akışında ortaya çıkardıklarından edinmiş olduğumuz tecrübenin dışında bilmemiz imkânsız olacaktır. Bu durum ise bizi daha önceki gözlemlerimizle baş başa bırakır. Bunlardan hangisinin olasıdır üzerine bir yargıda bulunabilmemiz için insanların tanıklarındaki doğa kanunlarının çiğnenmesi ile doğa yasalarının mucizeler ile çiğnenmesi hallerini mukayese etmemizi gerekli kılar. Bu açıdan bakıldığında Hume için dinsel mucizelerin tanıklıkları konusunda hakikatin çiğnenmesi daha muhtemel görünmektedir. Bundan dolayıdır ki bizde dinsel tanıklıkların inandırıcılığı küçümsenmeyecek kadar azalmaktadır.

SONUÇ

Hume'a göre din mucizeler üstüne kurulmuştur. Ancak mucizeler konusunda o, dine temel oluşturabilecek bir doğrulamanın olmayacağını söylemektedir. Mucizelerin tanıklığına dair görüşlerini belirten Hume, mucizelere tanık olduğunu söyleyen kimselerinde bu iddialarının gerçeklikle bağdaşmadığını belirtmektedir. O, hem Eski ve Yeni Ahitlerin hem de geleneğin otoritesi konusunda peygamberlerin ilahi gayelerini kanıtlamak olan mucizeleri yardımcı kişilerin tanıklığına dayandığını belirterek Hristiyan dininin doğruluğu konusunda duyu verilerimizin daha sağlam ve garanti olduğunu ileri sürmüştür.

Mucizeler konusunda gerçeklik ve şahitlikten bahseden Hume'a göre, insan şahitliğinin gerçeklikle uyumuna göre güvenilirliği ya artmaktadır ya da azalmaktadır. Gerçeklikle tam örtüşen şahitlikler güvenilirken, örtüşmeyenlerin ise güvenilirliği bulunmamaktadır. Dolayısıyla Onun için gerçeklikle ilgili kaynağımızı duyularımız oluşturmaktadır. Mucizelerde doğrudan havarilerin şahitliğine dayandığına göre, mucizeler ne kadar gerçeklikle uyumluysa o kadar güvenilir olmaktadır.

Mucizeler konusunda determinist bir tavır sergileyen Hume'a göre mucizeler, yeterli tanıklığın olmaması ve doğanın alışılmış düzenine karşı bir durum olmaktadır. Ona göre "Mucize Tanrısal varlığın tinsel bir sistemi ya da görünmez herhangi bir etkenin araya girmesiyle bir doğa yasasının bozulmasıdır" (İmamoğlu, 2007: 90). Ona göre bu ihlal, doğa yasalarının bir aksamasıdır. Mucizeler doğa yasasının bir ihlali olduğuna göre, doğa yasaları da nedensellik bağlamında değerlendirildiğine göre mucizelerden söz edilememektedir.

O, mucizelerin varlığına yönelik tanıklık eden kişilerin yeterli sayıda olmadığını ve insanların güvenilirliğini doğrulamadığı için mucizelerin yokluğunu göstermektedir. Hume'un mucizelere yönelik eleştirilerinin sebeplerini toparlayacak olursak;

- a) Tarih boyunca mucizeye tanıklık eden insanların sayıları yeterli değildir,
- b) Bu insanların üstelik aldanmalarını bize gösterecek hiçbir bilgi ve bulgu bulunmamaktadır,
- c) Ayrıca bu insanların bizi aldatmayacak kadar dürüst oldukları da bilinmemektedir,

d) Bu insanların, ortaya atmış oldukları iddiaların sahteliği ortaya çıktığında bundan zarar görecektik kadar saygı ve şeref sahibi de değildir,

e) Yine bu insanların tanık oldukları iddiaların ünlü bir yerde ve açık bir şekilde olduğundan söz edilemez.

Hume'un mucize eleştirisi üzerinden bu ölçütleri değerlendirildiğinde İlk ölçüt, "Tarih boyunca mucizeye tanıklık eden insanların sayıları"na yöneliktir. Bir mucizenin varlığı konusunda tanık olan insanların sayıları ne kadar önemlidir? Ya da mucizelerle ilgili ne kadar tanıklık gerekmektedir? Belirtmek gerekir ki bir şeyin doğruluğu ya da yanlışlığını insanların sayılarına göre belirlemek kesin bir hüküm vermemektedir. Çünkü tarihte yaşanan bir olaya bakıldığında doğruluğu daha sonraları kanıtlanmış, o zamana kadar insanlar tarafından kabul görmemiş ve o zamana kadar insanların bunu yanlış olarak bildiğini görmek mümkündür. Örneğin Orta Çağ'da kilisenin baskın olduğu ve insanların bu çerçevede kilisenin sarsılmaz bilgilerine inanış gösterdiği bilinmekteydi. Ancak Orta Çağ'da kilisenin ısrarla dünya düzdür söylemine karşın Portekizli Macellen'in keşif için çıktığı deniz seferinde dünyanın yuvarlak olduğunu kanıtlamasıyla kilisenin doğrularına inanma etkinliği azalmaya başlamış ve bilgi anlayışı sarsılmıştır. Burada anlatılmak istenen bir durumun doğruluğunun ya da yanlışlığının insanlığın sayılarına göre değerlendirmenin doğru bir yaklaşım olmadığıdır. Bir duruma çok sayıda insanın inanmasının onun doğruluğunu ifade etmediği gibi az sayıda insanın inanmasının da yanlışlığını ifade etmeyeceğidir.

İkinci ölçüt, "Bu insanların üstelik aldanmalarını bize gösterecek hiçbir bilgi ve bulgu bulunmamaktadır". Hiçbir şekilde bir kanıtı dayanmayan mucizelere tanıklık eden kişilerin aldatan veyahut aldatılan, güvenilir veyahut güvenilemez şeklinde değerlendirmek doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Çünkü bu insanların bizi aldatıp aldatmadığına yönelik elimizde bir veride bulunmamaktadır. Aynı şekilde diğer özellikleri de bu çerçevede açıklayacak olursak; bu kişilerin dürüst olup olmadığını, insanlar arasında saygınlığı ve şeref sahibi olup olmadığını, eğitim bilgileri ve akliselim olup olmadığını bilmemekteyiz.

Diğer bir ölçüt, "Yine bu insanların tanık oldukları iddialarının ünlü bir yerde ve açık bir şekilde olmamıştır". Mucizelerin ünlü bir yerde olup olmadıkları eleştirilebilir bir ifadedir. Örneğin "Hz. İsa ile ilgili olarak anlatılmış olan mucizelerin Kudüs ve onun çevresinde olduğu anlatılmaktadır" (İmamoğlu, 2007: 108). Kudüs ve çevresi hem tarihsel olarak hem de günümüzde ünlü bir yer olarak önemini korumaktadır. Aynı zamanda "Hz. Musa ile ilgili olarak da denizin ikiye ayrıldığı mucizesi anlatılmakta ve sözü edilen denizde kırmızı deniz olduğu belirtilmektedir" (İmamoğlu, 2007: 108). Dolayısıyla buranın da çok tanınan bir yer olduğu bilinmektedir.

Birtakım kişilerin abartı ve sahte sayılabilecek eğilimlerinin bulunması, mucizelerin var ya da yok oluşu konusunda bize kesin bir sonuç vermemektedir. Hume'a göre dine inanan insanların mucizelere yönelmesinin daha belirgin olması şeklindeki ifadesinden karşıt bir argüman çıkmaktadır. Ona göre, dine inmayan insanların mucizeleri kabul etme eğiliminin az ya da hiç olmadığı yönündedir.

Hume'un mucizelerin yokluğuna yönelik getirmiş olduğu bir dinde bulunan mucizelerin karşıt olarak başka bir dinde farklı şekilde bulunduğu. Mucizelerin dini sistemlerde farklı şekillerde olmaları, mucizelerin gerçek olmadığını, birbirlerini dışladıklarını aynı zamanda dinlerin kendi sistemlerini de hiçe

saymaktadır. Eğer mucize geçersiz sayılırsa, mucizeler üzerine şekillenmiş olan dininde geçersiz sayılması gerekmektedir. Buradan ise hiçbir dinin sağlam bir temelini de bulunmadığı sonucu çıkmaktadır.

Hume'un bu dinler alanında meydana gelen farklılıklardan hareket ederek, mucizelerin birbirlerini yalanladığını ve bu dinlerin öğretilerinin farklılığından dolayı dinlerin kendilerinin de geçersiz sayılması tartışılabilir bir durumdur. Örneğin Tevrat, İncil ve Kuran-ı Kerim'in ortak olarak kabul ettiği mucizeler olduğu gibi aynı zamanda bu dinlerin sunmuş olduğu ortak yönlerde bulunmaktadır. Richard Swinburne'un söylediği gibi "Farklı dinlerde farklı mucizelerin olması, o dinlerin ve mucizelerin geçersizliğini değil, bu dinlerin taraftarlarının ihtiyaçlarıyla ilgilenen bir Tanrı'nın var olduğunu göstermektedir" (Swinburne, 2010: 60). Ayrıca denilebilir ki tüm semavi dinlerde etkin bir varlığın olduğu konusunda ortak bir görüşe sahiptirler.

Sonuç olarak, Hume için mucize, tarihte bir kez olmuş ve bitmiş bir olay olduğundan, mucizenin deneyime dayanarak, deneyim verileriyle ortaya konması mümkün değildir. Ancak bu durum mucizelerin üzerinde durulmaması gerektiği anlamına gelmemelidir. Sonuçta mucizeler ona inananların dininde bir anlam bulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Çevik, M. (2006). *David Hume ve Din Felsefesi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Çevik, M. (2012). David Hume'da Mucize ve Nedensellik. *An International Journal Of Philosophy*, (2)2, 2-3.
- Hume, D. (1976). *İnsanı Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*. (çev: Oruç Aruoba). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- İmamoğlu, T. (2007). *Tanrı'nın Doğası ve Mucizenin İmkani / David Hume'un Antropomorfizm ve Mucize Eleştirisi*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kılıç, R. (2006). *Din Felsefesi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Lukianos. (1997). *Aleksandros ya da Düzmece Yalvaç*. (çev: Ender Varinlioğlu). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Spinoza, B. (2016). *Teolojik-Politik İnceleme*. (çev: Betül Ertuğrul). Ankara: Dost Kitabevi.
- Swinburne, R. (2010). *Mucize Kavramı*. (çev: Aydın Işık). İstanbul: İz Yayıncılık.